

DIFICULTĂȚI ALE EXEGEZEI ȘAGUNIENE

Prof. univ. dr. Valentin MARICA

Cuvinte cheie: exegeză, opera teologică, ortodoxie, Mitropolit Andrei Șaguna

Key words: *exegesis, theological work, Orthodoxy, Metropolitan Andrei Șaguna*

Abstract

The study shines a light on the exegetical difficulty residing in the multi-dimensional composition of metropolitan Andrei Șaguna's writings and the appreciation of this scholar-metropolitan's work as a cornerstone of re-spiritualization, but also of the church-nation theme. One considers that the exegesis of Șaguna's work, despite its intrinsic difficulties, can continue to find its prestige in the consistent, multidisciplinary critical investigation, in which the logos and the mythos, scientific argumentation and revelation, the human and the godly coexist.

El morala lucrului o pune mai pre sus de toate și cu a ei putere produse lucruri cari pururea îi vor constata mărirea.
(Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna*, Editura Cronicar, București, 2002, p. 5.)

O primă dificultate exegetică rezidă în alcătuirea multidimensională a operei, în „intenția rotundului”, după o expresie a lui George Călinescu, în legătură cu I.H. Rădulescu, B.P. Hașdeu, N. Iorga, pe care o asimilăm, credem potrivit, demersului nostru. Este cuprinsă – în diferite niveluri de abordare – partea, nu întregul. Sunt secvențe ale operei ce intră într-un câmp preferențial, în timp ce altele rămân într-o latență exegetică sau într-un fond arhivistic încă necercetat, deși susțin forța proteică a operei și întruchiparea în homo universale a autorului. Cel numit „o epocă”¹, începutul ortodoxiei contemporane din Transilvania², își dovedește, la fel, „rodnicia”, amploarea și profunzimea ideatică, adevărul și sublimul, „întărirea spirituală a substanței sale românești”³ și în *Elementele Dreptului canonic al Bisericii drept credincioase răsăritene*, Sibiu, 1854, în *Istoria Bisericii Ortodoxe răsăritene universale de la întemeiere până în zilele noastre*, Sibiu, 1860, în *Promemorie despre dreptul istoric al autonomiei bisericești-naționale a românilor de religie răsăriteană*, Sibiu, 1849, dar și în *Enhiridion, adică carte manual de canoane ale unei sânteii sobornicești și apostolești Biserici cu comentarii*, Sibiu, 1871, sau în opere postume – *Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, Sibiu, 1923, fiind operă fundamentală⁴ – în opere îngrijite – de felul *Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă*, Sibiu, 1855 - sau în traduceri din slava veche. Noii exegeze i se cere să valideze consensul tuturor acestor texte, percepându-le în „funcțiunea lor de viață.”

De menționat un complex al exegetului, indiferent cărui timp îi aparține, exprimat în neliniste și chiar îndoială, legat de posibilitatea cuprinderii adecvate în registru critic a exemplarității și unicității șaguniene, a operei „de chibzuință”, stăpânind, în opinia lui Octavian Goga, „vâltoarea tulbure”. O atare afectivitate o mărturisește Nicolae Popea, colaborator al lui Șaguna, autorul monografiei *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna* ⁵: „Mărturisesc că nu fără de oreșicare repugnanță a sufletului me induplecai la această operă grea și delicată la descrierea vieții acestui mare și rar bărbat al națiunii române, temendu-me ca nu cumva din cauza mărimii, mulțimei și felurimei faptelor sale să nu pot satisface așteptările comune, ce cu dret cuvent pot ave loc față cu astfel de scriere.” Contemporanii arhierelui prevăd viitorimea ca timp exegetic ideal. „Acela care îi va compune biografia în spirit obiectiv – consemna G. Barițiu – sau după cum se exprime Tacit, sine ira et studio, va binemerita de biserică, de patriă și de națiune”⁶. Predicția lui Barițiu denotă răspunderea în prezentarea unei vieți și a unei opere iubitoare de „ordine” și „bună-cuviință”, venind din „agerime de minte” și „stăruință de fer”, născând înălțime și sublimitate spirituală.

O anume vârstă exegetică, mai veche, prezintă, de asemenea, rolul viitorului în a-l așeza pe „Mitropolitul Șaguna” în întreaga sa „mărire și splendoare”. Nicolae Popea, „archimandrit și vicariu arhiepiscopesc” exprima ideea la funeraliile marelui arhieru:

„...cine a fost metropolitul Șaguna? o scim cu toți; ni-o aretă trecutul și ni-o va areta viitorul pote și mai bine.” La fel, dr. Elie Miron Cristea învestea posteritatea cu înveșnicirea misiunii șaguniene: „va trăi în munca și operele urmașilor săi”. Însuși arhiereul prefigurează judecata postumității. La Congresul Național Bisericesc de la Sibiu din 1868, cel chemat să voteze Charta Magna a Bisericii Ortodoxe din Ardeal, Andrei Șaguna, rostește cuvintele: „Cum am condus eu până acum treaba cea grea și problematică a reînființării mitropoliei noastre? Judece prezentul și viitorul (...) și mă mângâi căci citez să zic că nu în deșert am alergat, nici în deșert m-am ostenit, că n-am alergat ca și cum n-aș fi știut unde alerg, nici am dat războiu, ca și cum aș fi bătut văzduhul, ci luptă bună m-am luptat, curgerea am plinit și credința am păzit”⁷. O scrisoare pe care i-o adresează Mitropolitului S. Bărnuțiu și T. Cipariu exprimă ideea că timpul românesc în eternitatea lui îi va răspândi sfințenia numelui : „Națiunea îți va fi datoare mult (...) și numele Prea Sfinției Tale îl vor spune părinții copiilor lor, ca să se binecuvinte din generațiune în generațiune”⁸.

Proiecția în viitor a personalității șaguniene apare în pagini de exegeză ale înaltului Antonie Plămădeală despre momentul Șaguna în istoria bisericii Transilvaniei: „Activitatea lui Șaguna e una de temelie. Pe o astfel de temelie se pot reface ziduri, se pot rectorii instituții, în pas cu vremea și cu cerințele ei.” (subl.n.)

Aceste anticipări ale judecății postume, credința în perpetuarea dreaptă a istoriei șaguniene cer răspunsuri în rigoarea exegezei actuale. Valorizarea operei Mitropolitului ca temelie a respiritualizării, bunăoară, dar și coexistența biserică-națiune – temă pregnantă la dr. Elie Miron Cristea, Nicolae Colan, Nicolae Steinhardt – apar, “în pas cu vremea și cu cerințele ei”, în scrierea lui Keith Hitchins, din 1995, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania, 1846-1873*, de asemenea în cercetarea Universității din Viena cu tema *Canonisti ortodocși și politicieni în Imperiul Austriac*, coordonată de prof. Richard Potz, proiectul vienez cuprinzând și valorizarea operei canonice a Mitropolitului Șaguna. Mențiunile de mai sus probează șanse de actualizare a operei șaguniene, atenuând dificultățile exegetice. Desigur, un Institut European de Cercetări „Andrei Șaguna” ar avea rolul de desăvârșire exegetică, prin cuprinderea

operei în ediții critice, după modelul *Integrala operei...*

Deduția că s-a scris și s-a spus mult despre înaltul arhiereu, în pagini superlative, cărora nu li se mai pot adăuga elemente de noutate, monotonia, prin repetare, a unor enunțuri exegetice de tipul „Andrei Șaguna – om al timpului și al vremurilor”, “Șaguna – un Moise ce și-a eliberat poporul”, “bărbatul trimis de Providența Divină” ș.a.m.d, de asemenea predominarea prezentărilor biografice sau eseistice, în detrimentul analizelor critice a scrierilor teologice, istorice sau literare, îi pot fi exegezei șaguniene defavorabile; cu atât mai mult cu cât, la această oră, după diagnozele filozofului Andrei Marga, „preocuparea de a monografia concepții, opere, personalități, epoci este minoră la noi”⁹, când „inertțiile intelectuale” sunt evidente și efortul performanțelor în a articula analize sistematice e „disprețuit”. O eră a vidului – preluăm sintagma lansată de Gilles Lipovetsky în *L’ère du vide. Essais sur l’individualisme contemporain*, Gallimard, Paris, 1983 – prin expansiunea narcisismului și a indiferenței, nu favorizează marile restituiri culturale.

Studiul părintelui acad. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Andrei Șaguna în istoriografie*, din volumul „Mitropolitul Andrei Șaguna creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania”, pune în evidență generoase priviri exegetice care își pot găsi răspunsul de continuitate în prezent. În opinia noastră, edificiul cultural șagunian fiind *opera aperta*, este indispensabilă înnoirea exegetică, prin conspectul de lectură intensivă, privind integralitatea operei. O lectură mai puțin convențională, depășind interpretările prea sedimentate, de obicei legate de primele scrieri cu caracter monografic dedicate Mitropolitului, între acestea *Viața și faptele lui Andrei Șaguna Mitropolitul Ardealului* de Dr. I. Lupaș, poate aduce ceea ce Umberto Eco numea plus-valoarea de sens. Noua lectură, reflexivă și critică, va dezvălui și alte fațete, mai puțin cunoscute, până acum, ale operei, mai ales în legătură cu predicile, scrisorile pastorale și memoriile Mitropolitului. Aprecierile universitarului clujean Elena Dragoș din *Introducere în pragmatică*, cu referire la exegeza eminesciană, pot fi extinse asupra oricărei opere importante aparținând culturii și spiritualității noastre: „Interpretările operei eminesciene au atins asemenea moduri, ca număr și

valoare, încât pare hazardată orice nouă încercare de sondare a textelor sale poetice. Dar, cum modelele de investigare a literaturii s-au dovedit nu numai extrem de variate, ci și perfectibile, rămâne mereu speranța unei fațete mai puțin observate, mai puțin explicate.” În acest context, rămâne un reper exegetic, de nouă „evaluare critică și prospectivă”, teza de doctorat, susținută la Universitatea din Erlanghen, a teologului Johann Schneider¹⁰, publicată și în limba română, în 2008, la Editura sibiană Deisis, cu titlul: *Ecleziologia organică a Mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, despre viziunea șaguniană asupra bisericii ca organism viu, reînvierea diecezei transilvane în relația indestructibilă cu „mântuirea poporului și spiritul timpului.”

Autoritatea și evlavia vieții și operei șaguniene pot dimensiona capitole de interes ale noii exegeze, din momentul în care Mitropolitul devine Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, cu puternică înrâurire ecleziastică, bisericile putând să poarte hramul Sfântului sau noile ctitorii bisericesti binecuvântarea moaștelor, în taina aleselor cuvinte din Slujba Sfântului Noului Proslăvit între Ierarhi, Andrei Șaguna, Mitropolitul Ardealului: „Ca o piatră tăiată din Hristos, Piatra cea din capul unghiului, așezat ai fost, Sfinte Ierarhe Andrei, la temelie Bisericii Ortodoxe din Ardeal, pe care cu osteneală și rugăciune ai păzit-o neclintită și ai așezat pe ea turma cea cuvântătoare, păzind, astfel, Trupul Tainic al Mântuitorului Hristos.” Astfel de pagini de exegeză – am numi-o a euharistiei – au fost deseori anticipate, comentatori ai vieții și operei celui care „și-a dat credinței sale probleme mari de rezolvat”, cum aprecia ÎPS Nicolae Bălan, trecându-și discursul în rugăciune, simțindu-l pe arhiereu ca pe omul viu, cuprins în grația divină. Vasile Lucaciu, vorbind cu prilejul Centenarului nașterii marelui arhiereu, numindu-l cetate de apărare, și mândrit că urmașii Mitropolitului lasă „spărturi să se facă în cetate”, își trece, treptat, discursul în inefabilul rugăciunii: „Scoală-te duh mare și geniu strălucit al marelui Andrei! Inspiră sentimente de iubire de neam și de lege fiilor tăi credincioși, întărește-i în unire și în solidaritate, depărtează de la noi spiritul de ceartă, de ură, de gelozie, ca toți uniți în cuget și simțiri să apărăm odoarele scumpe ce ne-ai lăsat pe teren bisericesc, politic și cultural, și a căror înflorire și dezvoltare

înseamnă dezvoltarea progresului și mărirea neamului românesc”¹¹. Încărcătura emoțională ponderată, dar cât de semnificativă!, din textul memorandistului-preot Vasile Lucaciu, poate fi considerată tipar benefic în exegeza șaguniană, fără exacerbarea elegiosului, într-un desen portretistic în ton cu trăirea sobră, dramatică, a ierarhului. La împlinirea a 25 de ani de la sosirea sa în Transilvania, Mitropolitul Șaguna mărturisea: „Voi evita ovațiunile (...), voi petrece în singurătate, cu post și rugăciune, ca astfel să mulțumesc lui Dumnezeu (...) pentru toate facerile de bine care le-a revărsat pentru biserică și națiunea noastră română, în decurgerea acestor 25 de ani”.

Exegeza șaguniană, cu dificultățile inerente, își poate afla, în continuare, prestigiul în investigația critică consecventă, pluridisciplinară, în care să coexiste logosul și mythosul, argumentația științifică și revelația, omul și Dumnezeu. Cel care știa că a venit „la ai săi”, în „covârșitoare împrejurări”, să-i scoată din „somnolența vegetativă” și „anemia perniciosă”, cel care – „înțelept al acțiunii”- le-a împrumutat „lucrurilor omenești” „adâncuri supraomenești”¹², nu își are împlinit destinul editorial și critic. Desigur, universul șagunian e inepuizabil. Tainicul inundă fiecare inițiativă exegetică. Lucian Blaga își încheia o conferință din ciclul „Dreptatea românească și luptătorii ei”, inițiat de Cercul Juridic Transilvan, astfel: „Ardealul e stăpânit de un sentiment sărbătoresc al vieții. El îmbracă totul în haina duminicală. Remarca e nespus de adevărată. Acest sentiment duminical, ce-l revărsăm noi, ardelenii, asupra vieții și asupra lumii înconjurătoare, ține poate că de credința și de frica noastră din timpuri vechi, aproape dintotdeauna. Mi se pare însă că prin venirea lui Andrei Șaguna în Ardeal, sentimentul acesta colectiv a fost întărit din cale afară. M-am ostenit să surprind, în bătăile de lumină ale veacului, profilul spiritual al acestui arhiereu, care a venit în Ardeal datorită unei armonii prestabilite a destinului omenești, și acum, la sfârșit, nu găsesc alte cuvinte mai potrivite pentru a caracteriza pe Andrei Șaguna, omul și fața bisericească, decât acestea: el a fost întruparea Duminicii printre noi” (subl.n.).

Note

1. Vezi Conferința Pr. Acad. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Andrei Șaguna, 200 de ani de la naștere*, în „Conferințele Bibliotecii Astra”, Sibiu, nr. 9/2008.

2. Pr. Prof. Dr. Acad. Dumitru Stăniloae, *La începutul ortodoxiei contemporane din Transilvania a fost Șaguna*, în volumul colectiv „Mitropolitul Andrei Șaguna, creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania”, Ed. Andreiană, Sibiu, 2008, p.41-54.

3. Apud Justinian Chira, *Arhiepiscopul Maramureșului și Sătmăruului, Andrei Șaguna*, Baia Mare, 2011, colecția „Harul și adevărul”, p.17-42.

4. *Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, publicate de Consistorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba-Iulia și Sibiu, la aniversarea a 50-a de la adormirea în Domnul a Marelui Arhiepiscop, Sibiu, Tipografia Arhiepiscopiei, 1923.

5. Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna*, Ed. Cronicar, București, 2002, Ediție anastatică, p. 6.

6. Apud Nicolae Popea, *Op.cit.*, p.5

7. Apud Justinian Chira, *Op.cit.*, p.83

8. Apud Justinian Chira, *Op.cit.*, p.74

9. Andrei Marga, *Diagnoze, articole și eseuri*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2008, p.6-7, 11, 203.

10. Johann Schneider, teolog evanghelic luteran, este originar din localitatea transilvană Moșna, stabilit în Germania. Și-a susținut teza de doctorat despre Mitropolitul Andrei Șaguna în anul 2004, sub coordonarea prof. Karl Christian Felmy, personalitate proeminentă în teologia ortodoxă, titularul catedrei de istoria și teologia Răsăritului Creștin de la Facultatea Evanghelică din Erlangen.

11. Vasile Lucaci, în ziarul „Lupta”, an. III, nr.177 din 4/14 octombrie 1909, cu prilejul Centenarului nașterii marelui arhiepiscop ortodox Andrei baron de Șaguna, apud Justinian Chira, *Op.cit.*, p.52

12. Lucian Blaga, apud Justinian Chira, *Op.cit.*, p.35

13. *Idem, Ibidem*, p.42.